

Modül (öneri) No	241
Öğrenme Alanı (Temel konu)	Kader
Modül (Alt konu)	Kader ve Cüz'i İradenin Uyumluluğu
Amaçlar	Kaderin (İlâhî ilmin), insanın özgür iradesini iptal etmediğini, aksine teyid ettiğini fark eder. "İlim malûma tâbidir" prensibi ve "yüksekten bakan ayna" misali üzerinden Allah'ın zamandan münezzeh ilmini kavrar. İnsanın yaptığı fiillerden sorumlu olduğunu (ism-i failin masdardan türemesi sırrıyla) idrak eder. Dua ve tevekkülün hayra meyile kuvvet verdiğini; istiğfar ve tövbenin ise şerre meyli keserek manevi bir kalkan oluşturduğunu fark eder.
Süre	40 Dakika
Seviye	Seviye-3
Yöntem ve Teknik-Etkinlik	Zıt Panel: Sınıfın "Soru Soranlar" ve "Cevap Verenler" (Ehl-i Hak/Adalet grubu) olarak ikiye ayrılıp; "Kader varsa neden sorumluyuz?" gibi soruların metindeki 7 vecih üzerinden tartışılmasıdır. Kavram Haritası: "İlim, İrade, Kader, Cüz'i İhtiyari, Şart-ı Adi" gibi birbiriyle doğrudan ilişkili terimlerin hiyerarşik bir şema ile görselleştirilmesidir.
Materyal ve Teknoloji	Metnin tahtaya yansıtılması için sinevizyon veya akıllı tahta, kâğıt, kalem.
İşleniş/Öğrenme-öğretme süreci	Giriş: Vicdanın Şahitliği (Anlatım) - Derse şu soruyla başlanır: "Herkes kendisinde bir seçme gücü hisseder mi?" - Cevap metinden verilir: Herkes bizzarure kendinde bir ihtiyar hisseder; mahiyetini bilmesek de varlığını vicdanen biliriz. Gelişme: Kaderin Yedi Penceresi (Zıt Panel ve Görselleştirme) Zıt Panel: Sınıf iki gruba ayrılır. Soru soran grup, kaderle ilgili "Madem her şey yazılmış, neden ceza var?" gibi zorlayıcı sorular yöneltir. Cevap veren grup ise metindeki "Ayna", "Tüfek" ve "Omuzundaki çocuk" misallerini kullanarak cevap verir.

	Ayna Misali (Görsel Analiz): Allah'ın ilminin (Ezel), zamanın dışında yüksekte bakan bir ayna gibi mazi, hal ve istikbali aynı anda tuttuğu, dolayısıyla bir zorlama (icbar) olmadığı anlatılır. Omuzundaki Çocuk Temsili: Allah'ın irade-i külliyesinin, insanın cüz'i iradesini bir "şart-ı adi" (basit bir şart) yapması, "Nereyi istersen seni oraya götürürüm" diyen babanın çocuğuna olan muamelesi üzerinden canlandırılır. Sonuç: Hayır ve Şer Dengesi (Özet) İnsan elinin tahribatta uzun, hayırda kısa olduğu belirtilir. Bu durumun çözümü olarak bir ele "Dua", diğer ele "İstiğfar" verilmesi gerektiği vurgulanarak ders bitirilir.
Ölçme ve Değerlendirme	Aşağıdaki özgün sorular ve etkinliklerle öğrencilerin kazanımları ölçülür: 1. Kavram Haritası Oluşturma: Gruplar; "İmam-ı Mübin, Kitab-ı Mübin, Şart-ı Adi, İlim Maluma Tabidir" kavramlarını içeren bir harita hazırlar ve sunar. 2. Boşluk Doldurma: "Dua ve tevekkül meyelânına kuvvet verirken; istiğfar ve tövbe meyelânını keser." (Hayır/Şer). 3. Analitik Soru: "Tüfekle ateş eden adamın sorumluluğu nedir? 'Kaderinde vardı, ben atmasam da ölecekti' diyebilir mi? Neden?"
İlişkili metinler	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹ İKİNCİ MEBHAS Ehl-i ilme mahsus, ² HÂŞİYE ince bir tetkik-i ilmîdir. Eğer desen: “Kader ile cüz-i ihtiyarî nasıl tevfiğ edilebilir?” Elcevap: Yedi vecihle. Birincisi: Elbette kâinatın intizam ve mizan lisanıyla hikmet ve adaletine şهادet ettiği bir Âdil-i Hakîm, insan için medar-ı sevap ve ikab olacak, mahiyeti meçhul bir cüz-i ihtiyarî vermiştir. O Âdil-i Hakîmin pek çok hikmetini bilmediğimiz gibi, şu cüz-i ihtiyarînin kaderle nasıl tevfiğ edildiğini bilmediğimiz, olmamasına delâlet etmez. İkincisi: Bizzarure, herkes kendisinde bir ihtiyar hisseder, o ihtiyarın vücudunu vicdanen bilir. Mevçudatın mahiyetini bilmek ayrıdır, vücudunu bilmek ayrıdır. Çok şeyler var, vücudu bizce bedihî olduğu halde, mahiyeti bizce meçhul... İşte, şu cüz-i ihtiyarî, öyleler sırasına girebilir.

¹ Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

² HÂŞİYE: Bu İkinci Mebhas, en derin ve en müşkül bir sır-ı kader meselesidir. Bütün ulema-i muhakkikince en ehemmiyetli ve münazaralı bir mesele-i akaid-i kelâmiyedir; Risale-i Nur tam halletmiş.

Herşey malûmatımıza münhasır değildir. Adem-i ilmimiz, onun ademine delâlet etmez.

Üçüncüsü: Cüz-i ihtiyârî, kadere münâfi değil.

Belki kader, ihtiyarı teyid eder. Çünkü, kader, ilm-i İlâhînin bir nev'idir. İlm-i İlâhî, ihtiyarımıza taallûk etmiş. Öyle ise ihtiyarı teyid ediyor, iptal etmiyor.

Dördüncüsü: Kader, ilim nev'indendir. İlim, malûma tâbidir.

Yani, nasıl olacak, öyle taallûk ediyor. Yoksa, malûm, ilme tâbi değil. Yani, ilim desâtiri, malûmu, haricî vücut noktasında idare etmek için esas değil. Çünkü, malûmun zâtı ve vücud-u haricîsi, iradeye bakar ve kudrete istinad eder.

Hem ezel, mazi silsilesinin bir ucu değil ki, eşyanın vücudunda esas tutulup ona göre bir mecburiyet tasavvur edilsin.

Belki ezel, mazi ve hal ve istikbali birden tutar, yüksekten bakar bir âyine-misaldir. Öyle ise, daire-i mümkinat içinde uzanıp giden zamanın mazi tarafında bir uç tahayyül edip, ona "ezel" deyip, o ezel ilmine, eşyanın tertiple girmesini ve kendisini onun haricinde tevehhüm etmesi, ona göre muhakeme etmek hakikat değildir.

Şu sırrın keşfi için şu misale bak: Senin elinde bir âyine bulunsa, sağ tarafındaki mesafe mazi, sol tarafındaki

mesafe müstakbel farz edilse, o âyine yalnız mukabilini tutar. Sonra o iki tarafı bir tertiple tutar, çoğunu tutamaz. O âyine ne kadar aşağı ise, o kadar az görür. Fakat o âyine ile yükseğe çıktıkça, o âyinenin mukabil dairesi genişlenir. Git gide, bütün iki taraf mesafeyi birden, bir anda tutar. İşte, şu âyine, şu vaziyette, onun irtisamında, o

mesafelerde cereyan eden hâlât birbirine mukaddem, muahhar, muvafık, muhalif denilmez.

İşte, kader, ilm-i ezelîden olduğu için; ilm-i ezelî, hadisin tabiriyle, manzar-ı â'lâdan, ezelden ebede kadar herşey, olmuş ve olacak, birden tutar, ihata eder bir makam-ı âlâdadır. Biz ve muhakemâtımız onun haricinde olamaz ki, mazi mesafesinde bir âyine tarzında olsun.

Beşincisi: Kader, sebeple müsebbebe bir taallûku var. Yani, "Şu müsebbeb, şu sebeple vukua gelecek." Öyle ise, denilmesin ki, "Madem filân adamın ölmesi, filân vakitte mukadderdir. Cüz-i ihtiyârıyla tüfek atan adamın ne kabahati var? Atmasaydı yine ölecekti."

Sual: Niçin denilmesin?

Elcevap: Çünkü, kader onun ölmesini onun tüfeğiyle tayin etmiştir. Eğer onun tüfek atmamasını farz etsen, o vakit kaderin adem-i taallûkunu farz ediyorsun. O vakit ölmesini neyle hükmedeceksin? Ya, Cebrî gibi sebebe ayrı, müsebbebe ayrı birer kader tasavvur etsen; veyahut Mutezile gibi kaderi inkâr etsen, Ehl-i Sünnet ve Cemaati bırakıp fırka-i dâlleye girersin.

Öyle ise, biz ehl-i hak deriz ki: "Tüfek atmasaydı, ölmesi bizce meçhul." Cebrî der: "Atmasaydı yine ölecekti." Mutezile der: "Atmasaydı ölmeyecekti."

	Altıncısı: ³ HÂŞİYE Cüz-i ihtiyârînin üssü'l-esası olan meyelân, Maturidîce bir emr-i itibarîdir, abde verilebilir. Fakat Eş'arî ona mevcut nazarıyla baktığı için, abde vermemiş. Fakat o meyelândaki tasarruf, Eş'ariyece bir emr-i itibarîdir. Öyle ise o meyelân, o tasarruf, bir emr-i nisbîdir. Muhakkak bir vücud-u haricîsi yoktur. Emr-i itibarî ise, illet-i tâtme istemez ki, illet-i tâtme vücudu için lüzum ve zaruret ve vücub ortaya girip ihtiyarı ref etsin. Belki o emr-i itibarînin illeti, bir rüçhâniyet derecesinde bir vaziyet alsa, o emr-i itibarî sübut bulabilir. Öyle ise, o anda onu terk edebilir. Kur'ân ona o anda diyebilir ki, "Şu şerdir, yapma." Evet, eğer abd, hâlık-ı ef'âlî bulunsaydı ve icada iktidarı olsaydı, o vakit ihtiyarı ref olurdu. Çünkü ilm-i usul ve hikmette, مَا لَمْ يَجِبْ لَمْ يُوْجَدْ kaidesince mukarrerdir ki, "Birşey vâcib olmazsa, vücuda gelmez." Yani, illet-i tâtme bulunacak; sonra vücuda gelebilir. İlet-i tâtme ise, malûlu, bizzarure ve bilvücub iktiza ediyor. O vakit ihtiyar kalmaz. Eğer desen: "Tercih bilâmüreccih muhaldır. Halbuki, o emr-i itibarî dediğimiz kisb-i insanî, bazen yapmak ve bazen yapmamak, eğer mûcib bir müreccih bulunmazsa, tercih bilâmüreccih lâzım gelir. Şu ise, usul-ü kelâmiyenin en mühim bir esasını hedmeder." Elcevap: Tereccüh bilâmüreccih muhaldır. ⁴ HÂŞİYE Yani, müreccihsiz, sebepsiz rüçhaniyet muhaldır. Yoksa, tercih bilâmüreccih caizdir ve vakidir. İrade bir sıfattır; onun şe'ni böyle bir işi görmektir. Eğer desen: Madem katli halk eden Haktır. Niçin bana katil denilir? Elcevap: Çünkü, ilm-i sarf kaidesince, ism-i fail, bir emr-i nisbî olan masdardan müştaktır. Yoksa, bir emr-i sabit olan hâsıl-ı bilmasdardan inşikak etmez. Masdar kisbimizdir; kâtil ünvanını da biz alırız. Hâsıl-ı bilmasdar, Hakkın mahlûkudur. Mes'uliyeti işmam eden birşey, hâsıl-ı bilmasdardan müştak kılınmaz. Yedincisi: İrade-i cüz'iye-i insaniye ve cüz-i ihtiyâriyesi, çendan zayıftır, bir emr-i itibarîdir. Fakat Cenâb-ı Hak ve Hakîm-i Mutlak, o zayıf, cüz'î iradeyi, irade-i külliyesinin taallûkuna bir şart-ı âdi yapmıştır. Yani, mânen der: "Ey abdim, ihtiyarınla hangi yolu istersen, seni o yolda götürürüm. Öyle ise mes'uliyet sana aittir." Teşbihte hata olmasın, sen bir iktidarsız çocuğu omuzuna alsan, onu muhayyer bırakıp "Nereyi istersen seni oraya götüreceğim" desen; o çocuk yüksek bir dağı istedi, götürdün. Çocuk üşüdü yahut düştü. Elbette "Sen istedin" diyerek itab edip, üstünde bir tokat vuracaksın. İşte, Cenâb-ı Hak, Ahkemü'l-Hâkimîn, nihayet zaafıta
--	--

³ Gayet müdakkik âlimlere mahsus bir hakikattir.

⁴ Tereccüh ayrıdır, tercih ayrıdır; çok fark var.

olan abdin iradesini bir şart-ı âdi yapıp, irade-i külliyesi ona nazar eder.

Elhasıl: Ey insan! Senin elinde gayet zayıf, fakat seyyiâtta ve tahribatta eli gayet uzun ve hasenatta eli gayet kısa, cüz-i ihtiyârî namında bir iraden var. O iradenin bir eline duayı ver ki, silsile-i hasenatın bir meyvesi olan Cennete eli yetişsin ve bir çiçeği olan saadet-i ebediyeye eli uzansın. Diğer eline istiğfarı ver ki, onun eli seyyiâtta kısalsın ve o şecere-i mel'unenin bir meyvesi olan zakkum-u Cehenneme yetişmesin.

Demek, dua ve tevekkül meyelân-ı hayra büyük bir kuvvet verdiği gibi, istiğfar ve tevbe dahi meyelân-ı şerri keser, tecavüzâtını kırar. (Sözler, Yeni Asya Neşriyat, Eylül-2024, s. 527-530)

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁵
وَأَخِرُ دَعْوِهِمْ إِنَّ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ⁶

⁵ Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın (Bakara Suresi: 32.)

⁶ Duaları şu sözlerle sona erer: “Ezelden ebede kadar her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur” (Yunus Suresi: 10.)